

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ

Рівне – 2022

ББК 83

УДК 82

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випуск II. Рівне : РДГУ, 2022. 38 с.

Матеріали збірника присвячені науковому осмисленню актуальних проблем українського літературознавства – феміністичним та постколоніальним студіям. Основу видання склали результати досліджень науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти філологічного факультету РДГУ, які були напрацьовані в межах діяльності проблемних груп кафедри української літератури («Постколоніальні стратегії української літератури XIX – XXI ст.», «Українська література у феміністичній проєкції») і апробовані під час роботи науково-практичного семінару «Українська література в культурологічному аспекті» (Рівне, 15 листопада 2022 року).

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № від листопада 2022 р.)

Редакційна колегія:

КИРИЛЬЧУК О. М., кандидат філологічних наук, доцент;

КРУПКА М. А., кандидатка філологічних наук, доцент.

За зміст матеріалів і правильність цитування відповідальність несе автор

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2022

ЗМІСТ***ВАСЬКОВЕЦЬ ЮЛІЯ***

Художні стратегії переосмислення минулого у романі Оксани Забужко
«Музей покинутих секретів»..... 4

КИРИЛЬЧУК ОЛЕКСАНДР

Між війною і помстою: антиколоніальні стратегії
українського романтизму..... 8

КРУПКА МИРОСЛАВА

Код тілесності в автобіографічному жіночому тексті..... 14

МИХАЛИК ІРИНА

Інтертекстуальність у творчості Ірен Роздобудько..... 18

НАУМЧУК ІЛОНА

Репрезентація подій російсько-української війни
у романі «раКУРС» Світлани Талан 24

НИЧИПОРЧУК ТЕТЯНА

Феномен авторської свідомості: теоретичний аспект..... 28

РОМАНУХА ТЕТЯНА

Етнотипи в думі-казці Степана Васильченка «Ось та Ась»..... 31

СЕРГІЙЧУК АННА

Вибір ідентичності в умовах війни
(за романом «Смерть Лева Сесіла мала сенс» Олени Стяжкіної)..... 35

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОДІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ У РОМАНІ «РАКУРС» СВІТЛАНИ ТАЛАН

Сучасна українська література осмислює досвід війни, пов'язаний з російською агресією 2014-2022 років. Напад Росії на Україну 24 лютого 2022 року дає підстави вести мову саме про два періоди війни: 2014-2021 років та датувати початок другого періоду 24 лютого 2022 року. Саме осмислення другого періоду сучасної війни сприяє розшифруванню мотивів та кодів попередніх текстів, присвячених верифікації досвіду війни, які прямо чи опосередковано вливали на сучасні процеси.

Тема протистояння імперській агресії й імперському культурному поневоленню актуальна й дотепер, адже звичка втручатися у внутрішні та зовнішні справи у ворога України не зникла. Так з'явилась низка текстів, які водночас показують сучасний перебіг подій, включно з описом як поля бою, так і тилкових структур, при цьому відбувається переосмислення вже усталених кодів та віднайдення нових змістових акцентів.

Знаковим у цьому контексті постає проза Світлани Талан, яка відтворює війну Росії проти України крізь призму жіночого бачення. Так створено нових героїв, відображено еволюцію свідомості людини в період війни, переосмислено систему цінностей. Романи письменниці «Оголений нерв» та «РАКУРС» показали сучасне бачення проблеми та опис її рішення, звернули увагу на актуальні проблеми сучасної України. Світлана Талан переосмислила досвід війни, показала передумови її виникнення, внесла нові риси в характеристику ремінного героя, окреслила проблему вибору, кохання та національної тожсамості. Російсько-українська війна 2014-2022 років дала поштовх до постання текстів, які дозволяють показати справжню сутність війни, гібридний характер, незаконність методів та її геноцидне підґрунтя.

Проза Світлани Талан вирізняється «живою» динамікою та роботою в жанрі «реальних історій», які мають низку цінних для читача моментів: біографічність її прози, документальність у власному баченні подій, сповідальність та бажання відтворити реальну картину часу та подій.

Світлана Талан пише прозу, яка через свою гостросоціальну тематику віднайшла тисячі читачів. Письменниця описує моменти, які знаходять резонанс у серцях багатьох її шанувальників. Цьому сприяє також легка для сприйняття широкого загалу манера письма. У романах авторки традиційно головним героєм є жінка, непохитна в своїх переконаннях, сильна і незалежна. У романах письменниці жіноча енергія проявляється у

бунтарстві щодо несправедливості, її героїні вирізняються особливим патріотизмом та наділені духом революціонера та воїна.

Проза Світлани Талан не належить до високого інтелектуального читива, це можливо і є предметом зацікавлення в першу чергу масового читачів, адже її романи легко сприймаються, не змушують до зайвого мізкування і торкаються історій, які розділяють багато людей.

П'ять книг Світлани Талан присвячені опису подій 2014-2015 років, але письменниця ніколи не була осторонь подій минулого історії України. Мисткиня намагалась осмислити багато різних явищ історії, котрі не знайшли належного відображення в літературі, хоча мали велике значення в суспільному житті. Так роман «Розколоте небо» описує часи Голодомору в Україні, а «Не вурдалаки», присвячено поствоєнному життю дітей війни. Такий екскурс у минуле авторка вмотивовує ще й тим, що історія є циклічною, тому саме осмисливши процеси історії України, можна зрозуміти логіку та стратегії подій в сучасній Україні, до того ж завжди «існує проблема минулого в сьогоденні» [1, с. 86].

У кожному романі авторка намагається відтворити дух і стиль епохи. У романах відображено буденне життя, без прикрас, лише таке, яким його бачила чи уявляла Світлана Талан, або відтворене за розповідями очевидців. Для письменниці важливо зобразити епоху, в якій живе людина, адже це показує те, як соціум, його розвиток, чи, навпаки, моральна деформація, впливає на суспільні стандарти.

Сучасна російсько-українська війна у романах Світлани Талан – це однозначно зміна свідомості, моральна еволюція людини, розподіл життя на «до» та «після», пошук нового себе в нових обставинах, неминуче пристосування до умов війни, моменти екзистенційних пошуків, нелегка дорога до істини. Це також й інформаційна війна, протидія ворожій пропаганді, намагання осмислено сприймати лавину інформаційних потоків.

Роман «раКУРС» Світлани Талан є одним із творів, які вносять ясність у розуміння багатьох тенденцій, які відбувалися в Україні починаючи з 2014 року. Письменниця поєднала опис внутрішніх процесів із їх сприйняттям в суспільстві. Важливо, що Світлана Талан показала еволюцію зміни світогляду людини в умовах війни й відобразила адаптацію свідомості індивіда та суспільства до нових подій та нових реалій.

У романі відбулося зіткнення двох світоглядних моделей, кожна з яких презентує реалії війни в плані ціннісного й ідеологічного протистояння. Представлено два світи. Один з них відображено крізь погляд Еліни. Цю героїню Світлана Талан наділила гордістю, бунтарством, відважністю та войовничістю. Із звичної жінки-берегині домашнього вогнища, Світлана Талан створила нову жінку: бійчиню, борчиню, захисницю.

Світлана Талан зобразила вплив пропаганди та «масштабне «зомбування» [3], і вказала на реальні її наслідки для суспільства. Важливо, що розчарування в тих ідеях, які люди жадібно проковтували, настало у момент практичної реалізації тих ідей. Тобто, члени такого суспільства як

Євген та його мама стали жертвами дії пропаганди, зосередженої на проблемах національної приналежності, питання мови та територіальної цілісності України. Тільки у фіналі твору і можна простежити еволюцію героя, де він зіткнувся з реальністю, яка йому не сподобалась. Болючим для нього є те, що такі як він, піддалися ілюзії кращого життя, не почувши жодного аргумента і доказу що воно справді буде кращим. Герой зіштовхнувся з обманом, якому сам дозволив розширюватись, слухаючи вигадані недоліки власної країни, не проаналізувавши те, яку перспективу на краще життя може дати сторона, яка звинувачує українців.

Загалом Світлана Талан не засуджує тих, хто піднявся «не на ту гору», адже останнім що вивило їхню суть – це розуміння своєї помилки, і небажання йти далі тим самим шляхом. «Ми самі себе знищуємо, намагаючись обдурити себе побудовою молоді республіки-раю, яка швидше схожа на пекло» [4, с. 221] – момент усвідомлення та еволюції свідомості, яка керується уже не чиймись міфами, а власним аналізом.

У романі зображено неприхований конфлікт між переконаннями двох закоханих. Він – противник «київської хунти», в бажанні розправитись з тими, хто «обмежує» його бажання говорити мовою якою він хоче, а вона – патріотка, яка ненавидить нав'язану «правду», та самопроголошену владу.

Повіривши у примарну мрію кращого життя, Євген втратив реальну мрію – кохання. Через нав'язані ілюзії він з кожним кроком, який був скерований в бік супротиву всього українського, віддаляв від себе Любу, яку кохав ще до зустрічі з Еліною. Переломним моментом для Євгена стало те, що його кохану вбили ті, з якими він думав будувати нове, краще життя. Замість щасливої республіки та щасливого в ній життя, Євген отримав інше – розчарування в нав'язаних ідеалах, розуміння того, що став частиною та підтримкою ганебного режиму, втратив кохану людину руками тих, у кого вірив як у фундаторів кращого життя.

Паралельною можна вважати ту ситуацію, коли осяяний правдою, Євген знаходить нове кохання. Вийшло так, що «брати» відібрали у Євгена перше кохання, а після усвідомлення справжніх намірів «нової», герой зустрічає свою долю. Парадоксальним є те, що зустрівши друге кохання, Євген повинен був пережити біль втрати першого. Адже саме це був один із мотивів перегляду власної позиції. Ярослав Поліщук зазначає: «аби позбутись ілюзорного минулого, потрібно прищепити собі нову свідомість, що відмежувала б її від колоніального досвіду» [2, с. 304].

У романі «раКУРС» письменниця порушила проблему того, як швидко людина може звикнути до страшних умов, які донедавна вважали аномальними, абсурдними та жахливими. Війна та психологічна адаптація до неї є ще одним важливим проблемно-змістовим виміром роману. Така психологія людини дозволяє їй все частіше неусвідомлено використовувати «ілюзію відтермінування», коли на тлі страшних обставин людина тримається тільки через те що вірить у щасливий фінал, і відкидає поганий сценарій. Про це говорять епізоди із зображенням дитячих ігор на дитячому

майданчику, поруч з якими раз по раз гули автомати кадірівців, ніби це щось буденне. Таким чином відтворено психологію людей, які не в змозі повпливати на обставини, тримаються за останню соломинку того звичного, буденного життя, і це єдина справа яка дозволяє думати про те, що все як і в попередньому житті, що ніякого горя немає.

Життя «до» і «після» війни розділилося на кардинально різні періоди. У романі відображено дві протилежні системи цінностей, спосіб життя та розуміння світу загалом. Кожен з героїв сповідує свою правду, але війна привносить суттєві зміни в колись впорядкований світ.

Роман «раКУРС» належить до сповідальної прози. В історії Еліни чи Євгена зашифровано мільйони життів, які впізнають себе, прочитавши цей роман. Світлана Талан показала різні ракурси життя українців та різний курс, за яким вони вирішили піти. Вона наголосила на тому, що пошук нових цінностей є однією з передумов вирішення збройного конфлікту. Засадничим для твору також є проблема морального вибору та моральної деградації в умовах війни.

Проза Світлани Талан – це романи, які у простій формі говорять про непрості речі. Так, письменниця глобально осмислила моральні засади російсько-української війни, проблеми екзистенційного вибору, обов'язку тощо. Жанр «реальних історій» показує її читачам, що життя буває різне, з найрізноманітнішими проблемами, які можуть постукати у двері до кожного.

Джерела:

1. Бугерко Я. Зв'язок архетипу з духовно-ментальними факторами формування психіки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. 2013. № 40. С. 86.
2. Поліщук Я. Література як геокультурний проект. Київ : Академвидав, 2008. 304 с.
3. Ситник О. Гібридний характер російсько-української війни 2014–2017 років та пошук ефективних засобів протидії. URL: <http://dontsovnyc.com.ua/hibrydnyj-harakter-rosijsko-ukrajinskoji-vijny-2014-2017-rokiv-ta-poshuk-efektyvnyh-zasobiv-protydiji/>
4. Талан С. раКУРС : роман. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 320 с.

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:

матеріали науково-практичного семінару

Упорядкування
та наукове редагування
Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА

Комп'ютерна верстка та макет
Олександр КИРИЛЬЧУК

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випук II. Рівне : РДГУ, 2022. 38 с.

ББК 83
УДК 82

Формат 60x84.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умовн. друк. арк. 2,21